

Narativne strategije poetike duhovnosti neprimijećenog dječjeg romana Vesne Krmpotić

Sanja Vrcić-Mataija*

smataija@unizd.hr

<https://orcid.org/0000-0002-5194-949X>

<https://doi.org/10.31192/np.22.1.9>

UDK: 821.163.42Krmpotić, V.

82-93:2-188

Izvorni znanstveni rad /

Original scientific paper

Primljeno: 30. kolovoza 2023.

Prihvaćeno: 18. listopada 2023.

U radu se interpretiraju narativne strategije romana Vesne Krmpotić, Troočica s planete Svjetlosti, radi određenja njegove poetike duhovnosti te (re)pozicioniranja statusa autorice i romana u kontekst poetike suvremenog hrvatskog dječjeg romana. Riječ je o tipološki složenom filozofsko-poetskom romanu fantastičnog pripovjednog modusa, duhovne poetike s nizom religioznih interdiskurzivnih i intertekstualnih aluzija, razlomljene romaneskne strukture, nelinearne kompozicije te vrlo kompleksnih (ne)dječjih likova. Pripovjedna strategija, obilježena informativno-scenskim početkom, krhkom fabulom s umetnutim pričama, čiji se lirizam i funkcionalnost iščitava kroz prizmu univerzalne duhovnosti, uslo-žnjava subordinirani odnos pripovjednih razina i pripovjedača. Na takav način konstruirane, složene narativne figure, uklopljene u romaneskni narativ lelujavog odnosa između fikcije i faksije, u okvirima predodžbe intuitivnog djeteta upućenog na popravljanje svijeta, sukreiraju poetiku duhovnosti suvremenog hrvatskog dječjeg romana. Pripovjedno poigravanje konstrukcijom vremena i prostora, autoreferencijalno potvrđivanje knjiškog identiteta junakinje neke su od narativnih strategija kojima se potvrđuje postmodernost oblikovnih postupaka ovog neprimijećenog romana u povijesti hrvatske djeće književnosti.

Ključne riječi: *narativne strategije, priča u priči, poetika duhovnosti, suvremeni hrvatski dječji roman, Vesna Krmpotić.*

* Izv. prof. dr. sc. Sanja Vrcić-Mataija, Sveučilište u Zadru, Odjel za nastavničke studije u Gospiću, Dr. Ante Starčevića 12, HR-53000 Gospić.

Uvod

U posljednjem desetljeću prošloga stoljeća, prijelomnom zbog Domovinskog rata u Hrvatskoj, koji je uvelike utjecao na književnost uopće pa onda i dječju književnost, u kojoj slika djeteta i djetinjstva balansira od stereotipne do potpuno individualizirane, zabilježena je bogata dječja romaneskna produkcija. U okolnostima globalnog začetka virtualne kulture ontološka pitanja postala su temeljna u svim područjima kulture devedesetih godina i u Hrvatskoj uvjetujući nastanak »paradigmatskih postmodernih oblika«¹ u književnosti kakve prepoznajemo u dijelu romanesknog opusa hrvatskog dječjeg romana.² U navedeni se kontekst uklapa i filozofsko-poetski roman Vesne Krmpotić *Troočica s planete Svjetlosti*, kojeg nije moguće naći ni u jednom pregledu hrvatske dječje književnosti.³ Urednički osvrt Vladimira Jakolića, jedini zapis o romanu, naglašava idejnu univerzalnost djela:

»Osnovna ideja ovog djela jest promidžba dobrog, osvješćivanje ljudi da samo promicanjem dobra u svakom smislu mogu promijeniti svijet, točnije, spasiti ga. Tako je na neki način knjiga ekološki usmjerena; ne ekološki u smislu očuvanja fizičkog okoliša (iako i to), nego prvenstveno u smislu očuvanja pozitivnog duhovnog okoliša.«⁴

Obilježen izrazitom duhovnošću, roman se uklapa u autoričin prepoznatljiv odnos prema životu i umjetnosti. U pregledu književnog stvaralaštva Vesne Krmpotić, Davor Šalat podcrtao je autoričino amalgamiranje duhovnosti »obilježene hinduističkom tradicijom s hrvatskim književnim kontekstom i raznim njegovim značajkama«,⁵ što se, prema riječima autora, pokazalo vrlo uspješnom poetikom o čemu svjedoče i autoričine riječi:

»(...) rekla bih da je duhovnost za neke od pisaca, od umjetnika, nešto poput zračka bez kojega nema ni slova, ni stiha, ni poteza kistom. Pri tome tema, sadržaj,

¹ Dubravka ORAIĆ-TOLIĆ, *Paradigme 20. stoljeća*, Zagreb, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 1996, 112.

² O postmodernom tipu hrvatskog dječjeg romana usp. Sanja VRČIĆ-MATAIJA, *Hrvatski realistički dječji roman (1991.-2001.)*, Zadar, Sveučilište u Zadru, 2018.

³ Roman je izostavljen u cjelovitom pregledu hrvatske dječje književnosti koji obuhvaća i devedesete godine (usp. Stjepan HRANJEC, *Pregled hrvatske dječje književnosti*, Zagreb, Školska knjiga, 2006.), kao i u studijama o povijesti žanra romana (usp. Dubravka ZIMA, *Kraći ljudi. Povijest dječjeg lika u hrvatskom dječjem romanu*, Zagreb, Školska knjiga, 2011; Stjepan HRANJEC, *Hrvatski dječji roman*, Zagreb, Znanje, 1998), ne spominje se niti u pregledima književnosti za odrasle, uz izuzetak studije Krešimira BAGIĆA, *Uvod u suvremenu hrvatsku književnost*, Zagreb, Školska knjiga, 2016, 186.

⁴ Vladimir JAKOLIĆ, *Vesna Krmpotić: Troočica s planete Svjetlosti*, Zagreb, VBZ, 1995, korice knjige.

⁵ Davor ŠALAT, *Nutrina je pravi izgled svijeta. Razgovor s Vesnom Krmpotić, dobitnicom Nagrade »Tin Ujević« za 2013. godinu*, <https://www.matica.hr/kolo/401/nutrina-je-pravi-izgled-svijeta-22889/> (25.07.2023).

ne mora biti posvećena duhovnosti. Jer duhovnost nije samo tema, duhovnost je stav, pogled na svijet, pisali mi o ratu ili o blatu.«⁶

Nastojeći ublažiti nepravdu navedenom romanu i njegovoj autorici, u analizi se romana interpretiraju narativne strategije s namjerom utvrđivanja poetike duhovnosti⁷ kontekstualizirane u korpus suvremenog hrvatskog dječjeg romana. Poimanje duhovnosti razmatra se u kontekstu njezine autentičnosti, univerzalnosti i otvorenosti:

»(...) premda duhovni putovi mogu biti – a i jesu – različiti, u svojoj biti duhovnost je jedna. Ako je autentična, njezin je cilj sâm Bog, približavanje čovjeka Bogu, traženje prisutnosti Božje u čovjeku i čovjekove prisutnosti Bogu, život s Bogom i u Bogu. U tom smislu jedno je od temeljnih obilježja autentične duhovnosti njezina univerzalnost.«⁸

Kao dobra poznavateljica indijske književnosti, kulture i duhovnosti, ali i kulture mnogih drevnih, izumrlih i živih civilizacija, Vesna Krmpotić u svoj je književni opus ugradila svijest o božanskoj prisutnosti.

»Sve religije slave to Jedno, toga Jednoga, tu-Jednu. Sve one su poput boja na paleti slikara, sve su naoko bujne različitosti – ali posvećene istom portretu, istoj slici. Svaka je boja nezamjenjiva drugom, svaka donosi ton i okus svojstvenosti i nezamjenjivosti. A donosi također i slogu u odnosu na druge boje. I naravno, svaka boja donosi i svoj prilog središnjoj slici-poruci. Suštinski je tako. U našoj praksi je ratoborno.«⁹

Takav se filozofsko-religiozni svjetonazor iščitava i u romanu *Troočica s planete Svjetlosti*, napisanom, kao i zamjetan broj romana objavljenih u navedenom desetljeću, u fantastičnom pripovjednom modusu. Kombinacija supostojanja i susreta svjetova, kao narativni model fantastike,¹⁰ najbolje odgovara strukturi romana o Troočici, čija junakinja povezuje paralelne svjetove: fantastični i realistični.

⁶ Isto.

⁷ U povijesti hrvatske dječje književnosti duhovne su teme zastupljene u različitim žanrovima. O prisutnosti religiozno-duhovnih sadržaja u počecima hrvatske dječje književnosti usp. Berislav MAJHUT, *Hrvatska dječja književnost okreće list*, Zagreb, Matica hrvatska, 2022. Religiozna duhovnost u dječjoj se književnosti često vezala uz strategiju poučavanja, o čemu svjedoči niz djela prijevodne dječje književnosti kao i djela hrvatskih autora koji su vjersku komponentu, pretežito kršćansku, katoličku, ugrađivali u književne tekstove namijenjene djeci. Više o religijskoj komponenti hrvatske dječje književnosti vidjeti u: Stjepan HRANJEC, *Kršćanska izvorišta dječje književnosti*, Zagreb, Alfa, 2003; Berislav MAJHUT, Sanja LOVRIĆ KRALJ, *Oko hrvatske dječje književnosti*, Zagreb, Hrvatska sveučilišna naklada – Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2020; Berislav MAJHUT, Sanja LOVRIĆ KRALJ, *Naša dječja književnost. Hrvatska dječja književnost u Jugoslaviji 1945.-1955.*, Zagreb, Hrvatska sveučilišna naklada, 2022.

⁸ Ivan SUPIČIĆ, Intelektualnost i duhovnost, *Nova prisutnost*, 13 (2015) 2, 232-240, 234.

⁹ Šalat, *Nutrina...*

¹⁰ Usp. Dubravka ZIMA, Fantastika u suvremenoj hrvatskoj dječjoj prozi, u: Ranka Javor (ur.), *Odrastanje u zrcalu suvremene književnosti za djecu i mladež. Zbornik*, Zagreb, Knjižnice grada Zagreba, 1998, 40-50.

1. Narativne strategije romana o Troočici

Zbog nekonvencionalnosti fabularnog razvoja i načina konstruiranja likova, čitanje romana u prvi plan stavlja analizu ključnih narativnih strategija na različitim pripovjednim razinama. Slijedom tipologije pripovjedača, temeljene na pripovjednoj razini i opsegu sudjelovanja u priči, naraciju na prvoj pripovjednoj razini pripovijeda ekstradijegetički-heterodijegetički pripovjedač.¹¹ U relativno samostalnim poglavljima vezanima uz metaforički markirane likove kao jake psihemske narativne figure,¹² smještene između primarnog i sekundarnog svijeta, ključno mjesto zauzima Troočica, pripovjedačica niza umetnutih priča. Tematika romana donosi niz primjera religiozne duhovnosti u funkciji umjetničkog promicanja dobra. Prisutnost velikog broja likova, imenovanih simboličkim imenima koja prizivaju interdiskurzivnu¹³ i intertekstualnu narativnu strategiju, u funkciji je duhovnog, filozofsko-religioznog idejnog potencijala koji se potvrđuje razvojem radnje. Strategija otvaranja romana u znaku je toposa posvete i intertekstualnog dijaloga s Exuperyjevim *Malim princem*:¹⁴ »Roman za odrasle u djeci i djecu u odraslima«,¹⁵ čime je potvrđena njegova dobna univerzalnost. Efektan pretpočetak inicijalno otvara pitanje koje, između ostalog, roman tematizira – igrivi odnos književnosti i zbilje, ali i pitanje književne fantastike:

»Troočica s planete svjetlosti boravi na Zemlji u knjizi koja se zove Troočica s planete Svjetlosti. Tko će znati je li jaje starije od pileta? O Troočici se dalje priča da ona ne može izaći iz knjige sve dok je netko ne pozove da izađe. Tada Troočica iskače iz knjige sa svime svojim i svima svojim...«¹⁶

Scenski početak romana, s prednaslovom informativne funkcije,¹⁷ predstavljajući likove olakšava čitalačku prohodnost s mogućnostima naknadnoga vraćanja. U podnaslovu su poseban status zauzeli osobiti stanovnici knjige: Sudbina, Učitelj Svjetlosti, Učitelj Tame, Dobri Duh, Srećomir te Zlatno Biće

¹¹ Usp. Gérard GENETTE, *Narrative Discourse. An Essay in Method*, prev. Jane E. Lewin, Ithaca – London, Cornell University Press, 1980; Shlomith RIMMON-KENAN, *Naracija: razine i glasovi*, u: Radovan Rakin (ur.) i Zlatko Kramarić (prir.), *Uvod u naratologiju. Zbornik tekstova*, Osijek, Radničko sveučilište Božidar Maslarić, Izdavački centar Revija, 1989, 81-103.

¹² Usp. Gajo PELEŠ, *Tumačenje romana*, Zagreb, ArTresor, 1999.

¹³ Bagić o hrvatskoj književnosti iz devedesetih godina navodi interdiskurzivnost kao ključnu poetičku tendenciju kojom »tekst postaje poprište susreta različitih diskurzivnih matrica, njima pripadajućih iskustava i semantičkih konfiguracija« (Bagić, *Uvod...*, 119).

¹⁴ »Posvećujem ipak ovu knjigu djetetu koje je nekoć bilo ovaj odrasli. Svi su odrasli nekoć bili djeca«, tekst je posvete Antoine de SAINT-EXUPERY, *Mali princ*, prev. Ivan Kušan, Zagreb, Mozaik knjiga, 2016.

¹⁵ Vesna KRMPOTIĆ, *Troočica s planete Svjetlosti*, Zagreb, VBZ, 1995.

¹⁶ *Isto*, 5.

¹⁷ Usp. Krešimir NEMEC, *Narativne strategije*, Zagreb – Osijek, Matica hrvatska – Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku, 2022.

(Biće od Žeženog Zlata),¹⁸ podcrtavajući metaforičkom konstrukcijom imena ontološki sukob dobra i zla. Početak romana bajkovit je – »ab ovo«¹⁹ – po kojemu se priča pripovijeda od početka, nakon čega slijedi linearno-progresivni, umetnutim pričama razlomljeni, razvoj radnje. Čin rađanja bajkovit je i realizira se uz pomoć Bića od Zlata i kristalne kugle kao odlazak Troočice s jedne na drugu planetu:

»Stavio sam te u utrobu majčinu. Stavio sam te u svemirsku letjelicu. Stavio sam te u sredotočje svijeta. Za devet ljudskih mjeseci otvorit ću ti vrata i dočekati te na planeti Zemlji.«²⁰

Tematiziranjem odnosa dobra i zla²¹ – na intimnoj, obiteljskoj i globalnoj razini, radnja je romana fokusirana na Troočicu – promicateljicu dobra, koja nije izgubila vezu s planetom Svjetlosti s koje potječe i na kojoj su ostala njena braća i sestre, čekajući priliku rođenja na Zemlji. Troočica sa Zemljanima dijeli tjelesnost, uobičajene obiteljske i školske aktivnosti, izdvajajući se svojom duhovnošću, metaforički oživotvorenoj nevidljivim, intuitivnim trećim okom.²² Poglavlja romana čine relativno samostalne cjeline labavo povezane junakinjom koja, prelazi iz primarnog u sekundarni svijet, obilježene fantastičnim imaginarijem na Zemlji, svemirskim fluidnim toposima, ali i stvarnim lokacijama primarnog svijeta kojima se priziva referentna stvarnost s religioznom i povijesnom simbolikom. Prostorno-vremenska dimenzija romana u funkciji je karakterizacije likova i njihova semantičkog potencijala; nastanjen božanskim bićima, čuvarima svemirskog i zemaljskog mira, čiji životi nadilaze zemaljski protok vremena, svemirski prostor figurira kao simbol dobra, dok se u pojedinim zemaljskim prostornim točkama skrivaju silnice zla na koje su božanska bića usmjerena korektivnim djelovanjem. Narušavanjem oprečnih semantičkih polja: dobro–zlo, duhovnost–materijalizam, mir–rat, ljubav–mržnja, vezanih uz prelaženje prostornih granica, kreira se dinamika književnog lika koji uz pomoć svojih pomagača uspijeva ostvariti željeni cilj – ukazati da su ljubav i dobrota mogući životni izbor.²³

¹⁸ Učitelj Svjetlosti, Srećomir, Zlatno Biće (Biće od Žeženog Zlata) figuriraju kao božanstva čiji se identitet pretapa. Susreti i razgovori s utjelovljenim božanstvima dio su hinduističke religioznosti, za razliku od kršćanskog transcendentnog poimanja Boga [usp. Milan ŠPEHAR, Tragovi mistike u budizmu i hinduizmu, *Obnovljeni život*, 65 (2010) 4, 469-484].

¹⁹ Nemeč, *Narativne...*, 45.

²⁰ Krmpotić, *Troočica...*, 19.

²¹ Nasuprot prijatnijem neimenovanom ratom, atomskom bombom u Perzijskom zaljevu, ekološkom katastrofom i zlim pojedincima, izvor dobra lociran je na markirana mjesta na Zemlji (Indija, Međugorje), planetu Svjetlosti te u božanska stvorenja.

²² Treće se oko povezuje s intuicijom, duhovnošću i mudrošću [usp. Alicja ZELAZKO, *Bindi*, <https://www.britannica.com/topic/bindi> (01.08.2023)].

²³ »Djecu Zemljane učit ćeš da sanjaju isti san. Reći ćeš im što je njihov glavni zadatak: da se vole (...) Pričat ćeš im priče, priče o njima samima; o tome da su oni kao i ti, samo što su to zaboravili« (Krmpotić, *Troočica...*, 19).

1.1. *Poetika duhovnosti u naraciji prve pripovjedne razine*

Troočica pripada dvjema »sociemskim figurama«:²⁴ zemaljskoj (ljudskoj) i svemirskoj (božanskoj) obitelji; u prvu ulazi kao djevojčica koja zadobiva ljudsko obličje unoseći u njega dio anđeoskog kojeg dijeli sa sedamnaestero braće i sestara²⁵ s planete Svjetlosti. Rođenjem u Vidogradu, dolazi u kušnju opiranja sveprisutnom zlu s kojim se susreće u svijetu odraslih pokušavajući ih popraviti i podučiti istinskim vrijednostima: odgovornosti, ljubavi i radosti, čime se uklapa u apolonsku predodžbu djeteta.²⁶ Bez obzira na superiornost u odnosu na dječje i većinu likova odraslih, vidljivu kroz upućenost, posjedovanje znanja i intuicije, ona dijelom zadržava osobine dječje junakinje, necjelovite u poznavanju svijeta, iščitavanih iz dijaloga što ih tijekom naracije vodi s trećim okom, metaforički shvaćenom kao njezino drugo, božansko »ja«. Oblikovani kao filozofsko-religiozne crtice, s aluzijama na novozavjetni intertekst, razgovori što ih Troočica vodi s bićima dobra iz sekundarnog svijeta pridonose potvrđivanju dijaloške ključnom narativnom strategijom prve pripovjedne (dijegetičke) razine romana. Povremeni odlasci na planetu Svjetlosti, priželjkivani susreti s Bićem od Žeženog Zlata,²⁷ inicirani željom za učenjem i sazrijevanjem, narušavaju kategorije realistično shvaćenog prostora i vremena. Realizirana kao duhovna (motivom sna)²⁸ i/ili tjelesna svladavanja nebeskog prostora, takva se putovanja doživljavaju kao njezino osobno sazrijevanje i duhovni rast. Među najodgovornija božanska stvorenja, otvorena spoznajnom stjecanju cjelovitog uvida, pripada svemirski brat, čuvar planete Zemlje – Planetko, svojevrstan osamljenik zbog čije spremnosti »da umre s onim koga voli, planeta Zemlja spašena je pred najavljenom propasti«.²⁹ Razgovori što ih Planetko nizom pitanja inicira s Učiteljem Svjetlosti, usmjereni su suosjećanju kao temeljnoj duhovnoj spoznaji:

»Učitelju, (...) ja se nikako ne bih htio spasiti bez Zemlje... Što ću ja sam sebi? Kad bi život na Zemlji bio uništen, a ja ostao zdrav i čitav... to bi mi bilo teže nego da i mene unište. (...) Ti si valjano shvatio moj nauk, mali moj Planetko (...) Nisi ti ni malen ni nemoćan, jer tko voli taj je i velik i jak.«³⁰

²⁴ Usp. Peleš, *Tumačenje...*, 229-243.

²⁵ Riječ je o interdiskurzivnoj aluziji na anđele, biblijska stvorenja koji svojom duhovnošću »(...) izaruju moć i sjaj u njima prisutnoga Boga« [Alfred SCHNEIDER, Postoje li anđeli, *Obnovljeni Život*, 46 (1991) 3-4, 325-334, 328].

²⁶ Usp. Dubravka ZIMA, *Kraći ljudi. Povijest dječjeg lika u hrvatskom dječjem romanu*, Zagreb, Školska knjiga, 2011.

²⁷ Evidentna je aluzija na indijskoga gurua Sai Babu, čiji pokret ukazuje na podudarnost učenja pet svjetskih religija: hinduizam, budizam, židovstvo, kršćanstvo i islam [usp. Anđelko DOMAZET, Ekologija u novoj religioznosti. Neka zapažanja Željka Mardešića, *Crkva u svijetu*, 54 (2019) 3, 455-462].

²⁸ Motiv sna, kao i rastavljanje duše od tijela, tematska je sastavnica kršćanski orijentiranih tekstova u hrvatskoj dječjoj književnosti (usp. Hranjec, *Kršćanska...*, 53.).

²⁹ Krmpotić, *Troočica...*, 11.

³⁰ *Isto*, 98-99.

Filozofski karakter ima djetinje razigrani Prostorko, koji je, dubeci na glavi, mijenjao smjerove pokušavajući ih relativizirati tvrdnjom da sva uvjerenja potječu od osobnog stajališta. Razgovori što ih kao duhovna učiteljica Troočica vodi s njime i s Trnčicom, pametnom, ali osamljenom djevojčicom rođenoj u zemaljskoj obitelji, mali su filozofski ogledi o univerzalnim poetiziranim duhovnim vrijednostima kao što je istina: »Da, istina je kao potok: ona teče i svemu što je u njoj daje snagu i život, ljepotu i prostor.«³¹

Postmodernističku strategiju pripovjedne igrivosti autorica postiže narativnom konstrukcijom vremena i prostora koristeći često zrcalnu pripovjednu strategiju, za što joj i konceptualno imenovanje jednog poglavlja *Ogledalom* osigurava prigodan narativni okvir za redupliciranje pripovjednih razina. Susret s vlastitom osobnošću iz budućnosti, knjiškom junakinjom čiji život živi, oblikovan kao dijaloška priča dviju Troočica, mlade i stare, funkcionalno je usmjeren duhovnoj zaokruženosti i cjelovitosti, potvrđujući ontološki status postmodernističke književne poetike. »Sve što ti pričam upoznat ćeš i sama, jer u knjizi piše samo ono što tebi zaista pripada kao život. Da ti ne živiš knjiga i ne bi mogla biti napisana.«³²

Narativna strategija »prethodne naracije«, kao vrste predskazivačke naracije koja uglavnom upotrebljava buduće vrijeme,³³ u tom je smislu sastavnica igrivog pripovjednog svijeta romana čija je knjiška fikcionalnost junakinje, obrnuto uobičajenom odnosu književnosti i zbilje, procesualni i vremenski preduvjet događanjima u životu: »Sve što se u njoj napiše, to se i dogodi.«³⁴ Riječ je o prekršaju kôda, pri čemu se pripovjedač unutar umetnute priče obraća svojoj zrcalnoj strukturi, kojom se sugerira »kako ne može postojati stvarnost odvojena od svoje naracije«.³⁵

»Katkad, kad izađem iz knjige, tako se s djecom zaigram da se zaboravim vratiti. A knjiga se i dalje piše, piše, i ja onda jedno vrijeme ne znam nastavak priče, ne znam što se dogodilo. To što se dogodilo bez mene, zovu budućnost.«³⁶

Polifonijska narativna struktura romana, određena samostalnim pričama koje figuriraju kao sekundarni žanrovi³⁷ u rasponu od alegorijskih, lirski intoniranih, preko basnovitih i bajkovitih priča, do onih bliskih biblijskim parabolama, uvjetuje labavu kompoziciju. Tematski se raspon priča na prvoj pripovjednoj razini širi od religioznih do svjetovnih, a način intoniranja od ozbiljnih do duhovito-humorističnih. Junaci priča – fantastična bića i/ili realistični likovi,

³¹ Isto, 124.

³² Isto, 56.

³³ Usp. Rimmon-Kenan, *Naracija...*, 85.

³⁴ Krmpotić, *Troočica...*, 105. Strategijom pripovjedne metalepse (metafikcije) razotkriva se postupak pisanja i nastanak pripovjednog teksta ukazujući na njegovu artifičialnost (usp. Maša GRDEŠIĆ, *Uvod u naratologiju*, Zagreb, Leykam International, 2015, 100-102).

³⁵ Rimmon-Kenan, *Naracija...*, 89.

³⁶ Krmpotić, *Troočica...*, 168.

³⁷ Usp. Nemeč, *Narativne...*

prostorno locirani u primarni i/ili u sekundarni svijet, pomičući granice među svjetovima i problematizirajući niz duhovnih pitanja, ideološki potencijal romana ontološki usmjeravaju, balansirajući između zagonetnih završetaka, diskretnih odgovora i mogućih spoznaja. Kršćanski intonirana priča o Dimku, svemirskom junaku plamenog nestalnog obličja, temu vjernosti i svetosti, kao i njihovu relativnost, razrađuje likom hodočasnika koji pronosi svijetom plamen mira zapaljen na Isusovu grobu, zadobivajući status sveca, poljuljan u trenutku hodočasnikove medijske eksponiranosti. Priča o sestrici Mjesečici, koja čezne za upoznavanjem mraka, temu stavlja u filozofsko-poetski okvir problematizirajući odnos ozbiljnog i infantilnog poimanja mraka, a odnos dobra i zla, svjetla i mraka, motivom ljubavi usmjerava prema žrtvovanju. U umetnute priče pripada i alegorijska na čijem se intertekstualnom dijalogu s biblijskim predloškom, u fantazijskom modelu, kroz likove Sunčeva sjaja i Sunčeve staze, razrađuje duhovna snaga oprosta i spasa parafraziranjem prisposode o razmetnom sinu.³⁸

»Oče, meni nikada nije palo na um da odem od tebe – osim onda kad sam krenula da po neljubaznoj Zemlji tražim tvoga sina. Našla sam ga i vratila sam ti ga. Njemu si sad namijenio gozbu i slavje, a mene šalješ da metem kuću i da ugađam uzvanicima. Meni to neće biti teško – ali zar baš nimalo nećeš nagraditi moju odanost? (...) Kćeri moja, Sunčeva stazice (...) tebe jedinu ne mogu ni odlikovati, ni pohvaliti, ni nagraditi. Jer ti si ja!«³⁹

1.2. *Narativna strategija poetike duhovnosti u umetnutim pričama druge pripovjedne razine*

Hipodijegetička razina naracije u znaku je samostalnih priča vezanih uz pojedine likove kao nositelje ideološkog potencijala, utječući na krhkost romaneskne kompozicije.⁴⁰ Budući da se Troočica razotkriva pripovijedanjem priča, njezina je karakterizacija primarno verbalna samokarakterizacija,⁴¹ a stil pripovijedanja priča – metaforičan, što identitet junakinje pomiče u pravcu nadmoćne u odnosu na dječje slušatelje – naučiti djecu voljeti. Priče koje pripovijeda slušateljima cjelovite su, lirski intonirane, filozofsko-poetske, alegorijske, s likovima koji pripadaju životinjskom ili predmetno-pojavnom svijetu. Uloga mnogih nadilazi eksplikativnu i tematsku funkciju preuzimajući djelatnu ulogu

³⁸ Usp. Evanđelje po Luki, 15,11-32.

³⁹ Krmpotić, *Troočica...*, 163.

⁴⁰ Rimmon-Kenan razlikuje nekoliko funkcija umetnutih priča: djelatnu funkciju po kojoj hipodijegetički pripovjedni tekstovi podupiru djelovanje prvog pripovjednog teksta činjenicom da su ispričovani, zatim eksplikativnu kojom hipodijegetička razina objašnjava dijegetičku i tematsku po kojoj su odnosi utemeljeni između hipodijegetičke i dijegetičke razine analogni (usp. Rimmon-Kenan, *Naracija...*, 88).

⁴¹ Usp. Goran LOVRIC, Marijana JELEČ, *Uvod u interpretaciju proze*, Zagreb, Leykam International, 2021.

– mijenjajući slušatelje, priče uvjetuju njihov duhovni i moralni rast. Prijelazi s dijegetičke na hipodijegetičku razinu romana jasno su označeni govornim činom lika. Poznavanje priča i metodologije pripovijedanja nudi uvid u cjelovitost ispričanog, kao i moć utjecaja na slušatelje koji se pod utjecajem priča mijenjaju – sazrijevaju, spoznaju neke istine o svijetu.⁴² Narativna strategija svih priča što ih Troočica pripovijeda, bliska poziciji učitelj/učenik, ima nekoliko cjelina: uvodni kontekst, najavu priče i suglasnost slušatelja, priču, dijalošku naraciju i zaključak na razini dijegeze. U uvodnom se kontekstu otvara etičko-filozofski problem: kako se nositi s porazom, je li bolje voljeti ili biti voljen, može li se izbjeći sudbina i smrt, što znači biti velik, a što malen, kako osjetiti Božju prisutnost, kako se uklopiti i pronaći vlastiti put sazrijevanja, što je to sjećanje, a što zaborav? Najava priče pretpostavlja zagonetan angažman pripovjedača dijalogičnom strategijom:

»Nego ću vam ja ispričati priču, a vi ćete glasovati... I tako izabrati stranu. Samo morate kazati ono što uistinu mislite, a ne ono što mislite da treba misliti (...) Vrijedi, povikaše svi i napraviše tijesan obruč oko Troočice. I priča krene.«⁴³

Bajkovito-alegorijska priča o školjci i biserima, koju pripovijeda školskim prijateljima ponukana žaljenjem gubitničke strane u igri graničara, problematizira pitanje poraza i dobitka. U priči, živeći na dnu Indijskog oceana, jedna pametna školjka znala je da nikada neće ugledati sunce ako ne rodi biser. Poetski prikaz rađanja bisera iz sitnog zrna pijeska koje pristaje biti biser u utrobi školjke, razgovori što ga on i školjka uzajamno vode tijekom njegova rasta, potom osamostaljivanje i odmetanje od školjke neizbježno podsjećaju na proces dječjeg sazrijevanja pod majčinskom skrbi. Nezahvalnost za darovanu ljubav (»Kome si ti zanimljiva?«)⁴⁴ školjka majčinski preobražava u osobnu duhovnu dobit koja nadilazi okvire majčinstva i prerasta u ljepotu žrtve i dobrobiti žrtvovanja, čemu je u konačnici i usmjerena idejna razina priče – vrjednije je voljeti od biti voljen.

»To što ljudi zovu biser nije ništa drugo nego ljubav školjkina srca. Kad bih ja izronila među ljude, oni mi se ne bi tako obradovali – možda bi se i narugali mojim grubim ljušturama. Zato im šaljem biser da vide kako je moja ljubav sjajna.«⁴⁵

Poistovjećujući se sa školjkom, požrtvovnom junakinjom alegorijske priče, Troočica zaključuje: »Biste li više voljeli biti biser ili školjka? (...) Više volim stvoriti nešto lijepo, nego da sama budem lijepa.«⁴⁶ Djelatna se uloga priče

⁴² Hranjec podcrtava sličnu ulogu kršćanski intoniranih tekstova, izraslih na vječnim kršćanskim istinama, primjerenih dječjim čitateljima, određujući takve tekstove sintagmom »pedagoški upotrebljivi« (Hranjec, *Kršćanska...*, 7).

⁴³ Krmptić, *Troočica...*, 63.

⁴⁴ *Isto*, 64.

⁴⁵ *Isto*.

⁴⁶ *Isto*, 65.

iščitava u dječjem pokušaju prihvaćanja poraza u ponovljenoj igri graničara i pokušaju radovanja tuđoj pobjedi: »Tko kaže da smo loše prošli? Pa ovih dvadesetero su naši biseri! Mi smo ih izgubili zato jer smo školjke! Ah, vidite li koliko samo imamo bisera i kako su lijepi.«⁴⁷

I priča o stonogi, koju Troočica pripovijeda zemaljskoj djevojčici Dušici, najmlađoj svjetlosnici koja je stigla na Zemlju u orahovoj ljusci nastanivši se u domu samohrane majke, ima za cilj – pomaganje drugom. Neuklopljena, odbačena, etiketirana od vršnjaka zbog svoje krhkosti i maloga rasta, Dušica je tugovala, zaboravivši i svoju nekadašnju braću i sestre kao i mogućnost gledanja u sebe. Semantička razina imena – Dušica, dodatno je puni značenjem (»Trebala bi se radovati što si duša. A kad si duša, onda imaš krila.«),⁴⁸ koje zatečenim stanjem izostaje signalizirajući prazninu dječje duše: »Ja sam samo obična djevojčica koja ne umije ni trčati ni skakati – a kamoli pak letjeti. Bit će najbolje da me se okaniš, Troočice.«⁴⁹ Alegorijska priča o ozlijeđenoj stonogi kojoj su druge stonoge pomogle da se oporavi izradivši joj štaku na koju se ova navikla noseći je i nakon oporavka tvrdeći da bez nje ne zna dobro hodati, vraća samopouzdanje Dušici. Poistovjetivši se s junakinjom odslušane priče, Dušica je stala na vlastite noge, a proces njezina duhovnog i tjelesnog rasta je zao-kružen, čime je kategorija pripovjednog vremena u diskontinuitetu s ostatkom romaneskne priče.

Paradigmatsko poglavlje *Dječak i div*, kroz razgovor što ga Troočica vodi sa zemaljskim bratom Zlatkom, otvara filozofsko-književno pitanje o smislu pričanja priča: može li priča utjecati na život književnog junaka, gdje je granica između priče i života, pričaju li se priče zato što su lijepe ili zašto što su istinite?

»Ja ih slušam zato jer tada zaboravljam da sam malen i slab. Ali kad priči dođe kraj ja se opet sjetim kakav sam – najmanji sam i najslabiji u našoj ulici. Ne, neću više da mi pričaš priče, jer one me – varaju!«⁵⁰

Prepuštajući se sestrijoj priči o snažnom divu i malenom, nemoćnom, ali pametnom dječaku, Zlatko dopušta ulazak priče u svoj svijet – u poistovjećivanju s junakom odslušane priče, koji tjelesnu slabost nadomješta mudrošću, razvidna je terapijska uloga priče. Pričama o nedjelji kao danu odmora i ribicama koje žedaju plivajući u vodi, sestra bratu osvještava Božju prisutnost i otajstvo vjere vodeći ga samostalnom zaključku: »Htjela si reći da je Bog oko nas kao voda oko riba, zar ne?«⁵¹ Za razliku od tjelesnih susreta s božanskim Bićem od Žeženog Zlata (Zlatno Biće), ova epizoda izravno interpolira kršćan-

⁴⁷ *Isto*.

⁴⁸ *Isto*, 100.

⁴⁹ *Isto*, 101.

⁵⁰ *Isto*, 81.

⁵¹ *Isto*, 95.

ski misticizam: Boga se ne mora vidjeti da bi se njegova prisutnost osjetila.⁵² Tri priče što ih gradacijski pripovijeda Sudbini funkcionalno su usmjerene odgodi bratove smrti. Oblikovane alegorijski, priče su usmjerene promjeni emocionalnog svijeta Sudbine. Basnovitom pričom o sloniću, lanetu i malom lavu, odnosu moći i nemoći, ljubavi i straha, Troočica stavlja Sudbinu na emocionalnu kušnju pitanjem je li bolje da je se drugi plaše ili vole. Filozofsko-poetsku priču o dvjema pletiljama, koje od istog namotaja konca pletu, svaka sa svoje strane i istom brzinom, različite stvari: jedna veliki zastor (metafora života), druga malu torbicu (metafora smrti), Troočica koristi kao pokušaj zamjene svoga za bratov život. Nakon posljednje priče o crviću koji se probudio usred zime sanjajući trešnje te krenuo iz zemlje prema krošnji drveta, Troočica postiže cilj: emocionalno mijenja mitološku junakinju Sudbinu koja se, zadobivanjem ljudskih osobina, odriče vlastite moći iz čega je razvidna djelatna funkcija priča. »Ima stvari koje nitko ne može unaprijed znati. Samo Bog ima posljednju riječ. Ja osobno voljela bih da crvić pobijedi.«⁵³

Boraveći u sekundarnom svijetu, bajkovitom ljubavnom pričom o Mjesecu i Mjesečini, Troočica svemirskoj braći i sestrama ukazuje na važnost sjećanja, pribojavajući se i sama zaborava. U priči, znatiželjna Mjesečina, kojoj je Mjesec sagrađio dvorac u oblacima, napušta nebo i silazi na Zemlju. Mjesec joj kao popudbinu daruje biser u znak sjećanja na dom. Na Zemlji je ulovi ribar i privoli na udaju i ostanak s njime. Skvrčen u šaci, biser joj nije poslužio, a njena početna opiranja s vremenom su, rađanjem djece, slabjela. Osamljenu, ostavljenu i staru, Mjesec je, koji ju je suviše volio »da bi je prepustio njezinu vlastitu zaboravu«,⁵⁴ odvodi k sebi. Nakon ispričane priče, tijekom koje su svi pozaspali, unatoč pozivu na bdjenje (aluzija na novozavjetnu scenu na Maslinskoj gori), Božja se prisutnost manifestira molitvom Troočice, njezinom uronjenošću u treće oko, dolaskom Zlatnoga Bića i utješnim riječima, koje nadilaze razinu ispričane priče, prerastajući u ontološki narativni iskaz:

»Gdje je ta planeta svjetlosti, znaš li? – reče Divno Biće od Zlata. Ona je u tvom srcu. Ti je nosiš sa sobom gdje god da kreneš. To je jedino što ne smiješ zaboraviti. A znaš li zašto ne možeš to zaboraviti? Zato što Ja također stanujem u tvom srcu: i ne dam ti da me zaboraviš.«⁵⁵

Proces pripovijedanja priča, kao čin uzajamnog govornog djelovanja, vidi se u priči o mraviću i mrvici koju Zlatko pripovijeda sestri Troočici. Iniciranu naukom o reinkarnaciji, Zlatko joj autodijegetički priča priču, u kojoj je on glavni lik – mrav, pri čemu se humoristični ton priče i pripovijedanja očituje

⁵² U razgovoru o nedjelji kao danu odmora, jasno je naznačen biblijski intertekst: »U Bibliji piše da se i Bog odmarao na taj dan. Bog? Ah, pa zar ti još uvijek vjeruješ u Boga?, reče mali Zlatko sažaljivo. Kako možeš vjerovati u nekoga tko se nikad ne javlja – pa čak ni pismom? Čak ni telefonski?!« (Krpmotić, *Troočica...*, 94).

⁵³ *Isto*, 75.

⁵⁴ *Isto*, 171.

⁵⁵ *Isto*, 172.

poigravanjem odnosima pripovjedača, lika i slušateljice, života i priče. Narativna strategija priče o mravu kojemu nitko nije htio pomoći u prenošenju velike mrve kruha do mravinjaka čini je pričom o pomaganju drugom, ali i pričom o ironiziranju pozicije moći i čina pomaganja potrebitom, dokazujući djelatnu moć prihvaćanjem obrasca ponašanja fikcionalnoga junaka. Premda je proces poistovjećivanja obostran, dječja zapitanost o odnosu fikcije i faksije potvrđuje dječakovu pripovjednu i moralnu moć, a proces njegova sazrijevanja pod okriljem vlastite priče i sestrine skrbi djelotvoran je.

Posebnu skupinu priča čine one kojima je pripovjedač Sjajko/Sjajčica, fantastičan lik u obliku moćnog plamena koji mijenja lokacije putujući od Zemlje do Nebeskog brijega, gdje je nastanjen s bakom i djedom, velikim pričoznalcima. Narativna strategija Sjajkovih priča o relativnosti istine zagonetna je, usmjerena ljepoti pripovijedanja, postavljanju pitanja i razmišljanja. Alegorijskom pričom o učiteljici krtici, koju pripovijeda plamenim jezičcima, ambijentalno bliskima domaćima iz *Šume Striborove*, smještenima u ognjište jedne vatre kamo je dospjela, ostvaruje se intertekstualni dijalog s navedenom bajkom na razini duhovne semantike. Tema se Božje prisutnosti dodatno razrađuje pričom o dvojici čvorugana (orahu i kestenu) koju Sjajčica pripovijeda zemaljskom suputniku Dimku s kojim djelatno potvrđuje status ispričanog. Naime, razilazeći se na dijelu svoga putovanja, tragovima stopa otisnutih u pijesku, indikativno lociranih u Indiju, nakon nekoliko godina ponovno su se susreli na istom mjestu potvrđujući trajnu prisutnost onoga čijim su tragovima obišli svijet, kao i autodjelatnu/samospoznajnu ulogu ispričane priče: »Mi smo mislili da je on negdje, a vidi – On je svugdje.«⁵⁶

Završetak je romana u znaku pobjede dobra: intervenirajući djelatno na uklanjanje pogubne opasnosti za Zemlju pretvaranjem atomske bombe u pudernu, Troočica je, barem privremeno, uspostavila mir. Dugoročno, pričanjem priča i njihovom djelatnom funkcijom na slušatelje, on bi se trebao osigurati. Ovjeravanje pobjede dobra osigurano je dolaskom Srećomira na Zemlju kamo su se spustila i ostala braća i sestre. Završetak romana o Troočici ima ulogu novog početka. Riječ je o kombinaciji »otvorenoga i zatvorenoga kraja«;⁵⁷ završetkom jedne dionice djelovanja stječe se dojam zaokruženosti, ali protagonisti, koji su krenuli u obilazak svijeta, sugeriraju nastavak života.

Zaključak

Napisan u posljednjem desetljeću prošloga stoljeća, prijelomnom u društvenom, kulturološkom i književnom kontekstu suvremene hrvatske povijesti, roman Vesne Krmpotić *Troočica s planete Svjetlosti*, neprimijećen u hrvatskoj

⁵⁶ Krmpotić, *Troočica...*, 113.

⁵⁷ Nemeč, *Narativne...*, 268.

književnoj znanosti, jednim se svojim dijelom uklapa u poetiku navedenog razdoblja, a drugim izgleda originalno i izvanvremenski. Obradujući temu odnosa dobra i zla u fantastičnom pripovjednom modusu, s apolonskom predodžbom junakinje usmjerene popravljanju svijeta, roman dijelom ostaje u okvirima tada uobičajene poetike dječjeg romana. Međutim, nizom osobina na razini romanesknog plana izraza i sadržaja: od originalnih i kompleksnih likova, preko interdiskurzivnog preplitanja hinduističke s kršćanskom duhovnošću, polifonijske narativne strukture, zanimljivih narativnih strategija i tipova pripovjedača do igrivog odnosa književnosti i zbilje, roman je jedinstven primjer postmodernističke duhovne poetike u romanesknoj produkciji suvremenog hrvatskog dječjeg romana.

Intoniran kao izraziti pacifistički, prepun aluzija na širok spektar religioznih tema, pripovjedni svijet romana balansira između realističnog, bajkovitog i mitskog diskursa, a alegorijske konotacije umetnutih priča daju mu prizvuk biblijskog i mitološkog. Autorica se u kreiranju pripovjednog svijeta služi dijaloškom narativnom strategijom, a usložnjavanjem pripovijedanja umetanjem naknadnih, funkcionalno raznoliko pozicioniranih priča, kao oblika sekundarnog žanra, na hipodijegetičkoj razini dodatno razrađuje poetiku duhovnosti, preplitanjem hinduističke s kršćanskom religijom, preobražavajući je u univerzalnu duhovnost. Poetika kršćanske duhovnosti razvidna je u žanrovski raznolikim tekstovima hrvatske dječje književnosti, od njezinih početaka do suvremenosti, u opusu manje poznatih autora do kanonskih pisaca. Istočnjačka duhovnost, kao interdiskurzivna književna praksa, rijetko je uključena u hrvatsku dječju književnost.⁵⁸ Univerzalnost, otvorenost i autentičnost duhovnosti Vesne Krmpotić poetiku ovoga romana usmjerava prema misaonosti pridonoseći originalnosti dječje romaneskne poetike, kojoj u prilog ide i pomno biran poetični i poslovični narativni stil. Višestruka funkcionalnost umetnutih priča: od eksplikativne preko tematske do djelatne, usmjerena je duhovnom rastu, sazrijevanju i (samo)spoznavanja dječjih likova (ali i likova odraslih) koji, u različitim pripovjednim svjetovima, korespondiraju sa svijetom fantastike. Posredno, uloga se romanesknih priča na ontemskoj razini naracije, pomiče u pravcu čitatelja, dječjeg i odraslog; možda je upravo to dvojstvo razlog dugogodišnje anonimnosti junakinje, čije je djelovanje kao čin pričanja priča usmjereno promicanju duhovnih vrijednosti – ljepote, dobrote i ljubavi, zbog kojih su priče ispričane i život proživljen.

Premda je Vesna Krmpotić napisala samo jedan dječji roman, zbog svega navedenog on zaslužuje mjesto u povijesti hrvatske dječje književnosti i poetici suvremenog dječjeg romana.

⁵⁸ Usp. Norma ŠERMENT, *Izlet sa Sai Babom*, Zagreb, Znanje, 1996.

Sanja Vrcić-Mataija*

Narrative Strategies of Poetics of Spirituality of Vesna Krmpotić's Unnoticed Children Novel

Summary

This paper interprets narrative strategies of the novel »Troočica s planete svjetlosti« (»Three-eyed from the Planet of Light«) by Vesna Krmpotić with the aim of its poetic spirituality and (re)positioning the status of the author and the novel in the context of the history and poetics of the contemporary Croatian children's novel. It is a typologically complex philosophical-poetic novel with a fantastic narrative mode, spiritual poetics with a series of religious interdiscursive and intertextual allusions, a broken novelistic structure, non-linear composition, and with very complex (non)childish characters. The narrative strategy, characterized by an informational-scenic beginning, a fragile plot with inserted stories, whose lyricism and functionality can be read through the prism of universal spirituality, complicates the subordinate relationship between the narrative levels and the narrator. Constructed in such a way, complex narrative figures, integrated into the novelistic narrative of the fluctuating relationship between fiction and fact, within the framework of the idea of an intuitive child directed to fix the world, co-create the poetics of spirituality of the contemporary Croatian children's novel. Narrative play with the construction of time and space, self-referential confirmation of the heroine's identity in the book are some of the narrative strategies that confirm the postmodernity of the novel's formal procedures of this unnoticed novel in Croatian children's literature.

Key words: contemporary Croatian children's novel, narrative strategies, poetics of spirituality, story within a story, Vesna Krmpotić.

(*na engl. prev. Tomislav Mišić*)

* Sanja Vrcić-Mataija, PhD, Assoc. Prof., University of Zadar, Department of Teacher Education Studies in Gospić; Address: Dr. Ante Starčevića 12, HR-53000 Gospić, Croatia; E-mail: smataija@unizd.hr.